

СПОР О ВАЉАНОСТИ БРАКА

У Српском Грађанском Законику од 1844. године, а ни у Закону о Црквеним властима од 27. IV 1890. године не спомиње се спор о ваљаности брака. Но, то не значи да таквих спорова није било на територији бивше Краљевине Србије, а што законодавац није нарочито споменуо и те спорове, може се протумачити тиме што у срп. грађ. законику постоји § 99

¹ Гласник И. Д. књ. IV, св. 2, с. 225.

² ibid., с. 232.

³ ibid., књ. II, св. 2, с. 375.

⁴ ibid., књ. IV, св. 2, с. 230.

⁵ Гласник И. Д. св. 8, књ. IV, св. 1, с. 14.

⁶ ibid. књ. IV, св. 2, с. 15.

⁷ ibid. св. 8, књ. IV, св. 1, с. 21.

⁸ ibid. књ. IV, св. 2, с. 235.

⁹ ibid. с. 230.

¹⁰ ibid. књ. II, св. 2, с. 376.

који гласи: „Сва дела спорна у смотрењу брака принадлеже суду духовном“, те су ови судови на основу тога законскога прописа решавали и спорове о ваљаности брака.¹ По чл. 135. т. 2. Устава Православних Конзисторија у Црној Гори од 1904. год. црквени судови су надлежни за спорове о Законитости брака, те су на основу тога прописа решавани и спорови о ваљаности брака. По § 5. т. а) Конзисторијалне Системе од 5. IV 1782. г. у Конзисторијама се расправљају све парнице које се тичу важности брака, а у царском патенту од 29. XII 1852. године спомиње се, да су Црквени Судови надлежни за спорове о ваљаности брака. И Устав. Срп. Прав. Цркве од 16. XI 1931. године у чл. 129. т. 3. предвиђа такођер спорове о ваљаности брака, а у Поступку за Црквене Судове то питање је детаљније разрађено у §§ 175—178 и 236. ст. 1.

У чему се састоји природа спора о ваљаности брака?

На то питање дају нам одговор §§ 175—178 П. Ц. С.² Наиме једно лице које докаже да има оправданог интерес може покренути поступак ради установљења, да ли постоји или не постоји, односно да ли је постојао или није постојао ваљан брак између 2 лица, која живе или су живела у брачној заједници. Такав спор може повести или приватно лице, и онда се води поступак по приватној тужби, или може спор покренути црквени тужилац ако је јавни интерес у питању у ком случају се води поступак по службеној дужности. У спору о ваљаности брака установљава се само то, да ли је оспорени брак ваљан или ништаван, а за поништење тога ништавнога

¹ Из црквеног и брачног права од Д-ра Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета, Београд, 1909. г. „Може ли се сведоцима доказивати брачно стање.“

² § 175. П. Ц. С. У случају одређеног правног интереса неког лица, да се утврди, да ли постоји или не постоји, односно, да ли је постојао ваљан брак између 2 лица, која живе, или су живела у брачној заједници, може црквена власт (судски тужилац по службеној дужности, брачни друг, односно законски заступник брачног друга, (§ 58) или ма које треће интересовано лице покренути код надлежнога суда поступак за установљење ваљаности тога брака (Спор о ваљаности брака).

§ 178. П. Ц. С. Спор о ваљаности брака ограничава се само на установљење, да ли је оспорени брак ваљан или ништаван и које су његове правне последице у погледу жене и деце; о поништењу тога брака и о изрицању казне за кривце не може се у том спору судити.

брака мора се поднети друга тужба. Према §§ 175—178. П. Ц. С. спор о ваљаности брака водио би се редовно у овим случајевима: или је брак заведен у протокол венчаних, а није склопљен, или је брак склопљен, а није уведен у протокол венчаних. У овом последњем случају наређује се накнадно убележење тога случаја. Но, ако би неко интересовано лице оспоравало тај брак, морао би се прво водити спор о ваљаности тога брака, па би се после тога наредило његово накнадно убележење. Даље спор о ваљаности брака могао би се повести у случају кад би венчање било прекинуто услед *vis maiora*, тако, да од обреда венчања не би било извршено онолико колико би било потребно, па да брак у смислу § 36. Брачних правила вреди. А по том §-у венчање је извршено у часу кад свештеник благослови изјављену вољу младенаца обредним речима: „Господи Боже нашъ славою и честію вѣнчай я.“ Даље у спору о ваљаности брака установљава се, да ли постоји спорни правни однос тј. да ли постоји брак или не постоји, или ако постоји, да ли вреди или не вреди, а у спору о поништењу брака поништава се брак због извесне брачне сметње.

И грађански и кривични судски поступак предвиђају спорове о ваљавости брака.

Законик о судском поступку у грађанским парницама од 13. VII 1929. године предвиђа у § 323. да се тужбом може тражити да се утврди, да ли постоји или не постоји неки правни одношај или право, ако тужилац има одређени правни интерес, да се што пре утврди тај правни одношај. И у току грађанске парнице може се догодити случај, да неки правни одношај или право буду оспорени и да исход парнице зависи од постојања или непостојања тога оспоренога правнога одношаја или права.¹⁾ Тужилац може у том случају тражити да

¹⁾ § 331. Тужилац може без пристанка туженикова све до закључења усмене расправе, на основу које ће се донети пресуда, ставити предлог, да се било пресудом по тужби донесеном, било међупресудом утврди неки у току парнице оспорени правни одношај или право од чијег постојања или не постојања зависи сасвим или од чести одлука о тужбеном тражењу.

Такав предлог није допуштен, ако се о предмету оваквог предлога може расправљати само по посебном поступку, који је искључиво прописан за предмете те врсте, или ако се томе противе прописи о стварној надлежности судова.

§ 489. ст. 2. Даље, може се међупресудом донесеном пре одлуке о главној ствари одлучити о случајевима §§ 331, 354 о томе да ли постоји или не постоји неки правни одношај или право.

се пресудом по тужби донесеној утврди тај оспорени правни одношај или право, или може тражити да се међупресудом донесеном пре одлуке о главној ствари утврди тај оспорени правни однос. Може се нпр. дододити да другобрачна жена тражи удовички ужитак на имању мужевљевом (на територији бивше Краљевине Србије) или тражи наследство, (на правном подручју где важи општи грађански законик) а на следници се томе противе из разлога, што тужиља није у опште била венчана са њиховим оцем, а протоколи венчаних су уништени. Пре но што се реши питање о удовичком ужитку или наследству, мора се прво решити претходно питање, да ли постоји брак, мора се повести спор о ваљаности брака, те је постојање брака прејудицијум за удовички ужитак или наследство.

И у законику о судском кривичном поступку од 16-II-1929 године предвиђају се прејудицијална питања, која распраља сам кривични суд по прописима кривично-судскога поступка, па била та прејудицијална питања приватно-правна или јавно-правна.*¹⁾ Кривични суд не дозвољава да прејудицијално питање решава грађански суд, па ма то било приватно-правно питање из разлога што грађански суд тражи формалну истину, а у кривично судском поступку тражи се материјална истина. Али постоји изузетак када кривични суд неће решавати претходна питања, а то је у случају када се та питања тичу брака. Тај изузетак предвиђа § 4 ст. 2 који вели, да ће кривични суд сачекати одлуку *надлежнога суда*. Нпр. Када је једно лице оптужено због бигамије, па оно наводи, у своју одбрану, да не постоји бигамија, јер први брак у опште не постоји, или да је први брак ништаван, онда ће се одложити ислеђење, док питање о ваљаности првога брака не буде решено. Дакле, да се једно лице може осудити због бигамије, треба да се утврди да постоји први брак, те је према томе постојање првога брака прејудицијално питање за постојање кривичног дела бигамије.

*¹⁾ § 4. Ако постојање кривичног дела или већа или мања кажњивост зависи од претходног решења каквог једноправног или приватно-правног питања, кривични суд ће истовремено исправити и та питања и то по прописима који вреде за доказивање у кривично-судском поступку.

..... Ако се претходно питање односи на то, да ли вреди брак или не вреди, кривични суд ће увек сачекати одлуку *надлежног суда*.

Сад настаје питање који је суд надлежан за решавање прејудицијалних питања, кад се она тичу брака.

Као што смо видели код § 331 Законика о судском поступку у грађанским парницама, сам грађански суд, било пресудом било међупресудом утврђује у току парнице оспорени правни одношај или право, али § 331 ст. 2 предвиђа изузетак, када он не може расправљати претходна питања. Нпр. ако би се претходно питање тицало брака, грађански суд би био стварно ненадлежан да суди у том питању. Грађански судски поступак, истина, не наводи, који је суд надлежан за решавање прејудицијалних питања кад се она тичу брака, али то није ни потребно, јер се то регулише специјалним законима. Кад би, дакле у парници за удовички ужитак или наследство био оспорен брак, морао би се прво навести спор о ваљаности брака, а за то прејудијално питање надлежан је црквени суд на цснову чл. 129 а.) т. 3 Устава Српске православне цркве. Могао би се добити нпр. овакав случај, Петар је склопио брак са Љубицом и из тога брака родио се син Јован. По смрти Љубице Петар ступи у други брак са Милицом и после неколико година и он умре. У том другом браку није било деце. Удовица Петрова Милица ради осигурања свога удовичког ужитка или наследства оспорава брачност свога пасторка Јована, тврдећи, да њезин пок. муж Петар није био венчан са Љубицом, Јованом мајком, и пошто су протоколи венчаних били уништени, он је обмануо свештеника па је Јован у протокол рођених убележен као брачни.

Пошто протоколи венчаних не постоје Јован је у немо тућности да докаже своју брачност јер се иста не може доказати изводом из протокола рођених, него изводом из протокола венчаних. Настаје питање, да ли се грађански суд може упустити у расправљање овога спора. Истина је да се за статусне тужбе надлежни грађански судови и на основу §§ 114 и 128 срп. грађ. законика и §§ 155, 157 и 158 Опште грађанског законика. Тако исто и по § 46 т. 1 законика о поступку судском и грађанским парницама у надлежност о кружних судова спадају спорови о признавању или оспоравању законости рођења. Али у овом случају грађански суд не би могао решавати о статусу детета, јер се у цитираним §§-има свугда говори о законитом браку, о венчаној жени што значи

да брак треба потпуно да је доказан, а то се може учинити само изводом из протокола венчаних. Само у таквом случају кад је брак потпуно доказан, грађански суд је надлежан да суди о статусу детета према томе, да ли је отац, ако се дете родило у законском року, у време зачећа његова могао имати полнога сношаја са матером детињом; па ако се то утврди, дете остаје брачно, као што је и уведено у протокол рођених. Јер, ако се дете роди у законитом браку и у законском року, Закон поставља претпоставку у корист његову, да је оно брачно — §§ 113 и 114 срп. грађ. зак. и §§ 138 и 158 О.Г.З.

— Ако би, пак суд утврдио противно, да брачни отац у време зачећа детета није могао имати полнога сношаја са матером детета, мења се статус детета и оно постаје небрачно. А кад се дете није родило у законском року т.ј. родило се у року од 180 дана од дана венчања или у 101 дан по престанку, брака, закон поставља претпоставку, да је оно небрачно. — § 128 српског грађанског законика и § 155 Општег Грађанског законика. Али се такво дете, односно његов заступник може бранити тиме, да се пре времена родило, дакле, да је недоношче, па кад суд према телесној развијености детета путем вештака то утврди, мења се статус његов, те оно постаје брачно. Но, у овом случају кад нема доказа да је брак склопљен, а страна која има оправданог интереса, оспорава такав брак, грађански суд не може судити о брачности деце, него се прво мора повести спор о ваљаности брака, а за то је по Уставу надлежан Црквени суд,

Законик о кривично судском поступку у § 4. ст. 1. предвиђа, да сва прејудицијална питања решава сам кривични суд, по прописима кривично-судског поступка, само се у ст. 2. § 4. предвиђа изузетак, ако се претходно питање односи на то да ли вреди брак или не вреди, у ком случају кривични суд мора сачекати одлуку надлежног суда. Стари српски законик о поступку судском у кривичним делима предвиђа у § 13, да прејудицијално питање, ако се оно односи на брак решава *Духовни суд*.¹⁾ Као што се види овде се изрично спомиње надлежност црквеног суда, јер је на територији бивше Кра-

¹⁾ §. 4. ако би какво казнено дело пред суд дошло, с којим би уплатено било питање, да ли брак постоји или не постоји, Суд ће одложити наслеђе, дакле Суд духовни то не реши.

љевине Србије само црквени брак законити брак и што су црквени судови надлежни за брачне ствари. Нови кривични судски поступак спомиње *надлежни суд*, јер у нашој уједињеној држави постоје правна подручја, у којима црквени судови нису надлежни за брачне ствари. Но, логички следи да на правним подручјима, у које форма брака религиозна и где су црквени судови надлежни за брачне ствари, за спорове о ваљаности брака надлежни су црквени судови у смислу специјалног закона, устава српске православне цркве.

Као што се види из овога чланка, спорови о ваљаности брака већином су прејудицијалне природе и настају обично када се у току једне грађанске или кривичне парнице оспори, брак, па од решења тога прејудицијалнога питања зависи исход било грађанскога било кривичнога спора. У овоме чланку је наведено неколико примера кад могу настати спорови о ваљаности брака, али то не значи да других случајева нема, само се не могу сви навести.

Протојереј *Светислав Брадваровић*
